

Kit informativo: pasos para recuperar o monte galego despois dos incendios

Xandro García e Uxía Iglesias*

ADEGA organizou en outubro de 2025 unha primeira acción simultánea de restauración ambiental en varias zonas arrasadas polos incendios forestais do verán na comarca de Valdeorras. Previamente, e da man de persoas expertas na materia, impartiu unha serie de charlas formativas co obxectivo de traballar sobre o terreo coas maiores garantías técnicas e de seguridade. Velaquí os resultados.

ADEGA coordinou en torno a 70 persoas voluntarias nun campo de voluntariado dun fin de semana en Valdeorras · ADEGA

Este verán, Galiza sufriu a peor vaga de incendios da súa historia, que tivo o seu punto máximo de intensidade no mes de agosto, pero que durou ata o mes de outubro. O sistema Copernicus-EFFIS (*European Forest Fires Information System*) cifrou en máis de 170.000 as hectáreas queimadas desde o inicio do verán, das que máis de 37.000 corresponderon a espazos da Rede Natura 2000, como o Bidueiral de Montederramo, Pena Trevinca ou a Serra da Enciña da Lastra.

Aínda que a valoración oficial da Xunta sobre a afección destes lumes intente minimizar a importancia do sucedido, as persoas que viviron en primeira persoa esta catástrofe poden dar conta do verdadeiro drama desta vaga de incendios. A indignación social pola gravidade da situación e a eivada resposta das administracións canalizouse a través de mobilizacións en diferentes localidades de Galiza, que culminaron nunha gran manifestación en Compostela o 14 de setembro baixo o lema "Lumes Nunca Máis".

Desta indignación naceu tamén a necesidade de actuar sobre o terreo. ADEGA organizou na fin de semana do 17, 18 e 19 de outubro un campo de voluntariado que

xuntou cerca de 70 persoas, distribuídas en cinco zonas da comarca de Valdeorras seleccionadas previamente polo persoal técnico da organización. Previo desenvolvemento deste campo, as persoas participantes recibiron unha formación online obrigatoria impartida por varias especialistas, investigadoras e profesionais en materia de restauración ambiental. ADEGA agradece a predisposición de todas elas para compartir de xeito desinteresado a súa experiencia e coñecementos.

Neste artigo debullamos algúns dos contidos expostos e a ligazón directa aos vídeos, dispoñibles na canle de YouTube de ADEGA, así como os principais resultados das accións do voluntariado sobre o terreo.

Charla "Efectos do lume nos solos"

Por María Xosé Sanjurjo, Profesora Titular do departamento de Edafoloxía e Química Agrícola-USC

María Xosé investiga sobre a fertilidade e a contaminación dos solos e ten realizado numerosas publicacións ao respecto. Nesta charla explicou a importancia dos solos e os efectos que os incendios producen neles. Para

comprender esa importancia e as funcións que desempeñan, cómpre primeiro coñecer cales son os elementos que inflúen na súa formación, os compoñentes que os integran, as súas propiedades físicoquímicas e os tipos de solos que poden atoparse.

Durante a exposición, a investigadora detallou como e cando se produce un incendio. O dano máis importante para o hábitat é a desaparición parcial ou total do solo. Os cambios que provocan os incendios dependen da intensidade do lume; por exemplo, a variación da cor do solo está relacionada coas distintas temperaturas alcanzadas. Estas e outras alteracións teñen como consecuencia a perda de funcións básicas dos solos, como a infiltración. É dicir, tras un incendio, a cantidade de auga que penetra no solo é moi pequena e a maior parte escorre pola superficie. Unha menor infiltración provoca unha maior escorra superficial e, polo tanto, cando chove despois dun incendio, prodúcese unha intensa erosión. A erosión é o efecto máis visible e dramático dos incendios; por este motivo, moitas das accións posteriores céntranse en protexer as zonas queimadas fronte a ela.

O aumento da temperatura provocado polo incendio fai desaparecer tamén a materia orgánica, que se transforma en CO₂. Ademais, afecta á dispoñibilidade de nutrientes para os vexetais e provoca a desaparición dos organismos que viven baixo terra, como bacterias, miñocas e outros invertebrados.

Charla “Boas prácticas despois dos lumes: o *mulching*”

Por Montserrat Díaz Raviña, investigadora científica do CSIC na Misión Biolóxica de Galicia

Montserrat Díaz Raviña, investigadora do grupo de Bioquímica e Calidade do Solo, explicou o traballo que desenvolven na prevención, extinción e avaliación dos impactos dos incendios, así como na fase inicial da restauración, que ten como obxectivo a protección e estabilización do solo. Segundo sinalou, a chegada dos primeiros megaincendios en 2017, xunto co aumento da duración da tempada de lumes, da súa recorrencia e da súa severidade, está xerando impactos cada vez máis amplos.

Díaz Raviña incidiu en que a maior parte da erosión se produce nos tres meses posteriores ao lume, coincidindo coas primeiras choivas do outono, polo que a rapidez da intervención é clave. Cada incendio pode supoñer a perda por escorrentía de ata 2,5 cm de solo, un recurso natural non renovable a escala humana, pois a formación de só 1 cm pode levar entre 100 e 1000 anos. A súa equipa analizou a eficacia das principais técnicas de estabilización: a sementeira de mesturas de herbáceas, que reduce a perda de solo entre un 20 e un 40 %, aínda que a súa efectividade depende moito das condicións meteorolóxicas; e o *mulching* de palla, que ofrece unha eficacia superior, do 70 ao 90 %. Ningunha das técnicas, indicou, ten efectos adversos sobre a evolución do sistema solo-planta.

As trampas de sedimentos axudan a reter o solo e impedir o arrastre de cinzas cara aos cursos fluviais e ás captacións de auga · ADEGA

O lema “Lumes Nunca Máis” resouu nos montes queimados de Valdeorras · ADEGA

Tanto unha coma outra non restauran o ecosistema, senón que constitúen unha fase previa de estabilización imprescindible para reter nutrientes e evitar os procesos erosivos. A restauración chega máis adiante, unha vez que a vexetación inicia a súa evolución natural: primeiro herbácea, logo arbustiva e finalmente arbórea, de maneira que cómpre evitar a plantación directa en solos espidos. Estes coñecementos, baseados en estudos realizados por toda Galiza e publicados en revistas científicas, permitiron elaborar protocolos de actuación que facilitan a toma de decisións en escenarios de alta severidade e complexidade.

Ligazón á charla completa en YouTube ◀

Charla “Pautas e posibles accións para a recuperación de solos degradados polos lumes forestais”

Por Daniel Rivadulla, enxeñeiro forestal, CIUDEN

Nesta última charla, Daniel Rivadulla tamén abordou os efectos que deixan os incendios forestais no solo. A perda da cuberta vexetal e das sementes, a formación de costras superficiais e o desequilibrio dos ecosistemas terrestres e acuáticos son algúns dos impactos máis destacados. Estes procesos derivan na colmatación de regatos e fontes, así como na eutrofización das augas, o que pon en risco a recuperación natural dos hábitats afectados.

O enxeñeiro explicou diversas accións que poden aplicarse para conservar o solo e favorecer a súa recuperación. En zonas accesibles, recomendou triturar e espallar os restos non madeirables, amorealos seguindo as curvas de nivel e favorecer o contacto da madeira coa superficie do solo. Tamén se poden abrir pequenas fendas que reteñan a auga. Outras prácticas útiles son o uso de micorrizas —fungos beneficiosos que se asocian coas raíces das plantas e melloran a absorción de nutrientes— e de carbón vexetal triturado, previamente “cargado” con té de compost ou purín, que axuda a reter nutrientes e reactivar o ciclo do carbono. Nesta fase, é importante evitar o uso de fertilizantes químicos, que poderían provocar eutrofización.

Rivadulla subliñou, ademais, a importancia da xestión axeitada da madeira queimada e da recuperación da cuberta vexetal. Recomendou non retirar os pés queimados, que axudan a conservar humidade e nutrientes, e empregar técnicas como o acolchado, as bombas de sementes ou as trampas de sedimentos. Finalmente, insistiu na necesidade de integrar as persoas propietarias das terras nos procesos de restauración, para actuar sobre áreas prioritarias e asumibles e garantir unha recuperación efectiva e máis sostible.

Ligazón á charla completa ◀

O voluntariado espallou palla en máis de 17.000 m² de terreo · ADEGA

Charla “Recollida e manexo de sementes de especies forestais”

Por Carme Míguez Nóvoa, profesora de FP Agroforestal en Xinzo da Limia

Nestoutra charla, Carme Míguez explica que, para facer unha restauración ecolóxica das zonas queimadas, é preciso manter as comunidades vexetais que existían antes dos incendios. Xa que logo, no proceso de recollida de sementes debemos respectar as especies presentes no espazo a recuperar, así como recollelas en zonas próximas ás afectadas polos lumes.

Para unha boa planificación, é importante escoller a época do ano na que as sementes están nun momento óptimo de maduración, así como realizar unha boa selección posterior para quedar coas máis viables e descartar as deterioradas. O método de recollida varía en función das especies de árbores e arbustos. Míguez tamén explicou como deben manipularse os froitos e sementes posterior á recollida. Dependendo de se se trata de froitos carnosos, froitos secos dehiscentes ou piñas, empregáranse diferentes métodos. Nalgúns casos é preciso secar os froitos para diminuír a cantidade de auga e poder conservarlos. No caso de certos froitos carnosos, cómpre extraer as sementes, para o cal se maceran e se despulpan.

Finalmente, se as sementes non van ser usadas inmediatamente, deben almacenarse de xeito que manteñan a súa viabilidade. Para isto, e dependendo da especie, existen distintas técnicas de almacenamento, como o almacenamento en seco-frío, frío-húmido ou a temperatura ambiente. Durante todo este proceso, a etiquetaxe do lote de sementes e a correcta identificación da especie e da súa procedencia son fundamentais para dispoñer de toda a información necesaria e garantir que a acción de restauración se realice de xeito organizado.

Ligazón á charla completa ◀

Xa en Valdeorras: actuacións sobre o terreo

O voluntariado, coordinado por unha equipa de dez persoas técnicas de ADEGA, levou a cabo tarefas de acolchamento, consistentes no espallado de palla subministrada en pacas de 25 quilos que permitiron protexer máis de 17.500 m² de terreo. Ademais, instaláronse 18 trampas de sedimentos en diferentes puntos, que sumarían en total unha lonxitude de 120 metros, co obxectivo de reter o solo e impedir o arrastre de cinzas cara aos cursos fluviais e ás captacións de auga. En concreto, traballouse de xeito simultáneo en cinco áreas: nas zonas de captación das Arcas, que dan auga ás poboacións de Petín e A Rúa; na contorna do rego de Fonte; nas ladeiras do río Leira, e Vilamartín de Valdeorras, e na Lomba do Peniguillón, preto da captación de Forcadela, no concello do Barco de Valdeorras.

Na xornada do domingo, o voluntariado de ADEGA participou nunha acción de recollida de sementes autóctonas en Valdeorras, coa que se puxo o punto final ao campo de traballo. A actividade centrouse na recolección de sementes de especies propias da comarca, como aciñeiras, érbedos, sobreiras, cornicabras, estripeiras, roseiras, xaras ou xestas, co obxectivo de crear un pequeno viveiro en colaboración co IES Cidade de Antioquía de Xinzo de Limia, que permitirá producir planta para posibles futuras accións de restauración e revexetación, especialmente na primavera.

Agradecementos

A asociación ecoloxista quere agradecer primeiramente o traballo, a calidade humana e a confianza depositada en ADEGA por parte de todas as persoas voluntarias que fixeron posible esta gratificante experiencia, así como a implicación da veciñanza e dos cinco concellos de Valdeorras que colaboraron na acción simultánea mediante a dotación do material necesario, da manutención e do aloxamento nos seus equipamentos municipais: A Rúa, O Barco de Valdeorras, Petín, Vilamartín de Valdeorras e O Bolo.

Este tipo de iniciativas amosan o potencial do voluntariado galego como ferramenta esencial na restauración hidrolóxica e ecolóxica das zonas calcinadas do país. ADEGA segue apelando a Xunta, as confederacións e as deputacións provinciais a promover un voluntariado galego para a restauración hidrolóxica e ambiental das zonas queimadas que teña un carácter único, que integre a participación das entidades sociais organizadas con capacidade para exercer labores de xestión, formación e sensibilización do voluntariado, como é o caso de ADEGA; e que sexa permanente ao longo do ano, non só para labores urxentes, senón tamén para o seguimento, vixilancia e prevención, e sensibilización e concienciación da poboación.

*Xandro García. Coordinador de ADEGA-A Coruña e vogal da xunta directiva de ADEGA. Uxía Iglesias. Vogal de comunicación de ADEGA.